Cuprins

Prefață (Andrei Muraru) 5
Cuvînt înainte 13
Distribuția 18

Capitolul 1. Viața bate filmul 19
Capitolul 2. Aparențe, apariții și dispariții 27
Capitolul 3. Context și subtext 39
Capitolul 4. Cine (sau ce) a fost Matei Pavel Haiducu? 49
Capitolul 5. Diversiunea 72
Capitolul 6. Planuri intersectate 88
Capitolul 7. Un final aparent 103
Capitolul 8. A patra ipoteză 112
Capitolul 9. Probe 141
Capitolul 10. În loc de epilog – Virgil Tănase
și amintește 150

Anexe 183
Cuvînt de mulțumire 267
Postfață (Liviu Turcu) 269
Index de nume proprii 289

Această carte a apărut cu sprijinul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc.

© 2012 by Editura POLIROM

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvîrșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Foto copertă: © Corbis/Photoland

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

TOFAN, LIVIU
A patra ipoteză: anchetă despre o uluitoare afacere de spionaj / Liviu Tofan; pref. de Andrei Muraru; postf. de Liviu Turcu. – Iași: Polirom, 2012
Index

ISBN print: 978-973-46-3078-3
ISBN ePUB: 978-973-46-3158-2
ISBN PDF: 978-973-46-3159-9

I. Muraru, Andrei (pref.)
II. Turcu, Liviu (postf.)

351.746.1(498:44)
94(498:44)"19"

Printed in ROMANIA

LIVIU TOFAN

A PATRA IPOTEZĂ

Anchetă despre o uluitoare afacere de spionaj

Prefață de Andrei Muraru
Postfață de Liviu Turcu

POLIROM
2012

„Farewell"

Nu poţi vorbi despre DST-ul anilor 1981-1982 fără a evoca, chiar şi foarte sumar, cel mai răsunător succes al său din perioada Războiului Rece: afacerea „Farewell"[1]. De pe la începutul anului 1981, colegii lui „Albert S." de la secţia anti-KGB[2] nu mai pridideau să traducă şi să evalueze avalanşa de informaţii furnizate de o sursă de la Moscova pe care au botezat-o, englezeşte, „Farewell": un colonel KGB, francofil, depresiv şi deziluzionat ideologic, a cărui identitate a devenit cunoscută abia cîţiva ani mai tîrziu, după moartea sa – Vladimir Vetrov. DST-ul dădea o mare lovitură în materie de spionaj, deşi nu se ocupa, prin definiţie, cu spionajul, ci cu contracararea acestuia. N-a fost singura ciudăţenie a faimosului caz „Farewell". Iniţiativa aparţinut, de la început şi în toate privinţele, colonelului sovietic. Între altele, acesta a refuzat categoric să aibă de-a face cu serviciul francez de spionaj, SDECE, pe care îl considera infiltrat de KGB. Vetrov nu a acceptat să fie plătit pentru informaţiile furnizate, nu a cerut nici un favor. Motivaţia sa era una pur idealistă. La început a fost „contaminarea" din timpul celor cinci ani (1965-1970) petrecuţi de Vetrov în misiune la Paris. „Contaminare" era termenul folosit de serviciile răsăritene de spionaj, inclusiv DIE/CIE, pentru un fenomen adesea fatal – spionii comunişti se amorezau iremediabil de stilul de viaţă occidental. În cazul acesta, Vetrov s-a amorezat de Franţa (s-au mai văzut cazuri...). După „contaminare" au urmat, de-a lungul anilor '70, decepţia şi frustrarea provocate de închistarea sufocantă a epocii Brejnev, Uniunea Sovietică devenind ceea ce Vetrov numea „o curvă bătrînă obosită". Concluzia sa a fost că trebuia – şi putea – să facă ceva pentru a grăbi sfîrşitul regimului sovietic şi pentru a reduce riscul unui nou război mondial. Din păcate, el nu a mai apucat să vadă cîtă dreptate a avut să procedeze aşa cum a

1. Eric Merlen, Frédéric Ploquin, *Carnets intimes de la DST*, Editions Fayard, Paris, 2003.
2. Raymond Nart a fost cel care a condus operaţiunea „Farewell".

procedat și cît de mult a contat inițiativa sa. În mai puțin de un an, cît a durat scurta sa colaborare cu DST-ul (martie-decembrie 1981), Vetrov a transmis francezilor 3.000 de pagini de documente de maximă importanță și a deconspirat 422 de agenți sovietici din 15 țări occidentale (cea mai gravă scurgere de informații din istoria KGB). În februarie 1982, colonelul nu a mai apărut la întîlnirea prestabilită cu contactul său francez. Abia cîteva luni mai tîrziu DST-ul afla de la CIA ce se întîmplase: într-un moment de tensiune emoțională pe fondul consumului de alcool, Vetrov și-a atacat amanta (ofițer KGB și ea) cu un cuțit. Rănită, amanta a supraviețuit, dar un bărbat care a încercat să intervină a fost înjunghiat mortal. Condamnat la 12 ani de închisoare, Vetrov a ajuns într-un lagăr de detenție – fără ca KGB-ul să bănuiască altceva decît o teribilă dramă personală (Vetrov era înșelat, la rîndul său, de soție, alcoolul fiind popularul remediu cotidian al tuturor problemelor). Abia după ceva timp, în detenție, Vetrov s-a dat cumva de gol, iar în anchetă a sfidat KGB-ul, lăudîndu-se chiar cu ceea ce făcuse. A fost condamnat la moarte și executat în ianuarie 1984.

Informațiile furnizate de Vetrov au permis Occidentului, pe de o parte, să anihileze spionajul sovietic în domeniul tehnico-științific, iar pe de altă parte, în funcție de tipul de informații căutate de KGB și de proiectele acestuia, să evalueze foarte exact capacitatea economică și militară a Uniunii Sovietice, potențialul și limitele acesteia. Începînd din vara anului 1981, francezii au împărtășit americanilor secretele lui „Farewell". Președintele Mitterrand personal i-a înmînat președintelui Ronald Reagan o primă sinteză a informațiilor de la Moscova. Efectul imediat a fost că Mitterrand a intrat în grațiile lui Reagan și ale unei administrații americane ce fusese inițial oripilată de venirea la putere la Paris a unui regim „roșu", cu un președinte socialist și cu miniștri comuniști în guvern, considerînd Franța o țară pierdută pentru Occident. Cu ajutorul DST, președintele Mitterrand a recuperat încrederea americanilor și a rezolvat o mare problemă de politică externă, consolidînd astfel și situația internă a regimului său. Dar efectul major, chiar istoric, a fost noua strategie americană față de Uniunea Sovietică, concretizată prin așa-numitul

„război al stelelor", oficial „Strategic Defense Initiative" (SDI): strategie ce presupunea de fapt valorificarea în scopuri militare a celei mai sofisticate tehnologii, cu ajutorul unui efort economico-financiar uriaș. Cunoscînd, mulțumită lui „Farewell", slăbiciunile sistemului sovietic, președintele Reagan a impus Moscovei – prin SDI – un pariu pe care aceasta nu putea decît să-l piardă. După doar patru ani, Gorbaciov se vedea obligat să recunoască falimentul economic și îngenuncherea militară ale Uniunii Sovietice și să caute formule de reformare a sistemului comunist. Știm cum s-au sfîrșit lucrurile. Nu degeaba „Farewell" a fost considerată cea mai importantă afacere de spionaj a secolului XX.

Revenind la începutul anului 1982, înțelegem acum poate mai bine că președintele francez Mitterrand dispunea de un motiv special pentru a avea încredere în DST și a merge pe mîna acestor profesioniști împotriva lui Ceaușescu, a cărui Securitate avea să repete marea greșeală făcută de KGB – anume de a subestima DST-ul.

Haiducu și Mitterrand

Există o informație ce-și găsește acum dezvăluirea în premieră absolută; un detaliu, dacă așa ceva se poate numi detaliu, despre care Haiducu nu a mai vorbit cu nimeni niciodată. Excepția – mama sa. Detaliul este cel al întîlnirii personale avute de Haiducu cu François Mitterrand.

Mulți l-au descris pe Matei Haiducu drept un tip lăudăros. Unii, ca Paul Goma, l-au calificat chiar mitoman. În realitate, Haiducu folosea permanent o tehnică specifică „calificării" sale de a combina foarte abil adevăruri și neadevăruri pentru a deruta pe oricine ar fi încercat să-l „citească". Asta făcea parte din deghizarea lui, supraviețuirea lui ca agent secret depindea de asta. De principiu, oricine vorbea cu Haiducu putea constitui un pericol, putea fi sursa cuiva sau agentul altcuiva. Chiar și numai în dosarul „Sena '80" vedem la ce a fost supus Haiducu de propria Securitate, cîți informatori au roit în jurul său (și am menționat doar cîțiva). Ceea ce unii au interpretat drept

„lăudăroşenia" lui Haiducu era parte din tehnica lui de derutare şi escamotare. Culmea e că Haiducu nu era deloc lăudăros faţă de cei pe care îi cunoştea bine. Am vorbit cu buni amici din tinereţe ai lui Haiducu, oameni cu care el s-a văzut din nou în România după 1990, a reluat legăturile de prietenie cu aceştia, a petrecut împreună cu ei. Haiducu nu le-a povestit nimic despre isprăvile sale, deci nu s-a lăudat nici măcar atunci cînd nu mai avea motive să se ferească. Pe cît părea de gregar şi extrovertit, pe atît de bine ştia să-şi controleze comunicarea şi temperamentul (coleric, de altfel).

Cu ce s-ar fi putut lăuda mai tare Haiducu decît cu o întîlnire secretă, deci o relaţie specială cu preşedintele Franţei? Şi tocmai asta nu a spus-o nimănui. Nici unui ofiţer de informaţii, de nici un neam, pentru că dacă ar fi spus-o, nu ar fi arătat decît că este un profesionist slab, o gură spartă. Nici soţiei, nici celor mai buni prieteni la o şuetă. Nici unui ziarist, nici măcar în contextul scandalului Hernu, cînd Mitterrand nu mai trăia şi Haiducu se putea considera dezlegat de secret. I-a spus-o doar mamei sale. Ceea ce mă face să-l cred. „Lăudărosul" Haiducu – să nu uităm – a păstrat cu sfinţenie şi secretul despre Hernu, vorbind despre asta abia după dezvăluirea făcută de alţii.

Cum s-ar fi putut ajunge la o întîlnire a lui Haiducu cu Mitterrand este lesne de înţeles plecînd, evident, de la misiunea lui vizîndu-l pe Hernu. Haiducu ştia că informaţiile pe care le deţinea sunt o „bombă" politică pentru preşedinţia Franţei. I-a informat pe şefii mari de la DST, directorul Chalet şi adjunctul Parent. Evident că Chalet s-a dus imediat cu informaţia la Mitterrand. Şi nu mi se pare deloc imposibil ca Mitterrand, un împătimit al diversiunilor şi jocurilor de culise, să fi vrut să-l cunoască personal pe cel care, aducîndu-i aceste informaţii şi păstrînd secretul faţă de alţii, îi făcea un foarte mare serviciu.

Problema pentru Palatul Elysée era mai puţin dacă Hernu era spion KGB, ci cum putea fi abordat Bucureştiul pentru a-l proteja pe Hernu de propriul său trecut. Căci era greu de crezut că, la acel moment, Charles Hernu, în funcţia de ministru al Apărării, ar mai fi fost activ pentru vreun serviciu de informaţii

străin. Poziția îl expunea prea tare și îi răpea practic orice libertate de mișcare. Nici nu ar fi avut cum să comunice cu vreo Centrală sau cu un ofițer de legătură fără să se deconspire foarte repede. Pentru principalii săi colaboratori – presupunînd că unul dintre aceștia ar fi fost omul de legătură cu KGB-ul – situația era cam aceeași. Sau poate l-ar fi trădat chiar „Farewell", despre care Hernu nu fusese informat și care tocmai cu asta se ocupa, exact atunci, în 1981: deconspirarea către DST a principalilor agenți KGB din lumea întreagă.

La Paris, un control sporit asupra lui Hernu rezolva problema pentru moment. Întrebarea era ce se putea face în raport cu Bucureștiul. Hernu este omul Moscovei – aceasta era convingerea Securității și factorul care determina acțiunile CIE în raport cu „domeniul politico-militar «Marna»" (Franța). Cine era mai indicat să se ocupe pentru francezi de această problemă decît șeful rețelei spionajului românesc din Franța – maiorul Haiducu; să semnaleze orice inițiativă periculoasă, să afle, de la sursă, orice amănunt. Haiducu a trecut de partea Franței atunci cînd și-a divulgat misiunea privindu-l pe Hernu, nu pe cea de a-i lichida pe Virgil Tănase și Paul Goma. Cronologic, mai întîi au fost „măsurile operative" ale CIE vizîndu-l pe Hernu. Ele au fost abandonate, ceea ce putea fi deja rezultatul unei intoxicări din partea lui Haiducu „întors" de-acum de francezi. Abia apoi a apărut misiunea lichidării celor doi scriitori, ceea ce i-a pus pe francezi în fața unei mari provocări: cum să facă astfel încît Haiducu să rămînă credibil față de români, pentru ca ei să nu piardă un agent dublu atît de valoros. Asta ar exlica tot ce a urmat, ar răspunde la mai toate întrebările.

Răspunsuri

Ne-am întrebat de la început, cum s-au întrebat și atîția alții, de ce a montat DST-ul o diversiune atît de elaborată și plină de riscuri împotriva Securității și a lui Ceaușescu? Doar de dragul lui Tănase și Goma? Nu, mai curînd de dragul agentului dublu Haiducu. De ce a vrut DST-ul să-i construiască lui Haiducu un

alibi atît de solid, încît acesta să se bucure în continuare de toată încrederea șefilor săi din CIE și să se poată întoarce la București? Doar pentru ca Haiducu să obțină un pașaport pentru fratele său, cum s-a tot spus? Nu, acum e clar de ce. Scoaterea fratelui din România a fost doar unul dintre favorurile făcute de francezi lui Haiducu. Cum se explică implicarea fără rezerve a președintelui Mitterrand în acest caz, participarea sa activă la diversiune? Prin aceea că Ceaușescu devenise agresiv peste măsură și îi amenința regimul. Ce interes avea Ceaușescu să facă asta? De fapt, nici unul. La București s-au făcut greșeli peste greșeli și au plătit pentru asta, în primul rînd Ceaușescu – cu prestigiul său pe plan extern, cu pierderea relațiilor cu Franța.

În sfîrșit, de ce nu s-a mai dat comunicatul promis? De ce nu și-au asumat diversiunea, respectiv de ce autoritățile franceze au abandonat subiectul? Iar președintele Mitterrand, cel care declarase: „Vă spun puțin mai tîrziu care sînt datele certe, pentru care mai am nevoie de ceva timp; vă voi comunica concluzia și o voi face publică, fiți siguri", de ce nu a mai spus niciodată nimic? Pentru posibilul răspuns vom face o ultimă incursiune în Dosarul Hernu al CIE, unde – surpriză – ministrul Hernu și „Afacerea Tănase" apar, măcar acum, împreună.

Șantajul

La 6 septembrie 1982, sub numărul 0069530, CIE redactează următorul script pentru „reluarea contactului cu André". Textul vine din partea lui „Gheorghe Ionescu", agentul care, după cum am aflat deja, îl prelucrase pe Hernu la Paris în 1962-1963. De la Geneva este prevăzut un apel telefonic la domiciliul lui „André" (oare de ce nu-i spun „Dinu"?), cu următorul cuprins:

> „Domnule ministru, sunt o veche cunoștință a dumneavoastră de acum 20 de ani, cînd eram diplomat la Ambasada română de la Paris, iar dumneavoastră lucrați la serviciul de presă al Centrului Național de Comerț Exterior al Ministerului Afacerilor Externe și erați președintele Clubului Jacobinilor. Am deosebita plăcere